

Θεωρίας του Νου και Αυτισμός:
Ανασκόπηση Θεωρητικών
Προσεγγίσεων και Κλινικών
Εφαρμογών

Α. Γενά & Ε. Τσιρέμπολου

Εθνικό & Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών

Θεωρία του Νου

- «ανάγνωση το νου»: κατανόηση των επιθυμιών και οι πεπιοθήσεων του εαυτού & του άλλου και πρόβλεψη της μελλοντικής του συμπεριφοράς (Mitchell, 1996)
- η ικανότητα του ατόμου να «διαβάζει το νου», ώστε να αποδίδει στον εαυτό του και στους άλλους νοητικές καταστάσεις
- εγγενώς προδιαγεγραμμένος γνωστικός μηχανισμός (Harppé, 2003)
- οι πράξεις έχουν μια λογική συνέχεια, δηλαδή οι ενέργειες και οι απόψεις των ανθρώπων απορρέουν από αυτό που σκέφτονται, ελπίζουν και επιθυμούν.

Ερμηνεία της διαταραχής ΤΟΥ ΑΥΤΙΣΜΟΥ

- ο αυτισμός δεν είναι το αποτέλεσμα ελλειμματικής ανάπτυξης της Θεωρίας του Νου
- αποτέλεσμα της έλλειψης των επιμέρους νοητικών καταστάσεων, η πρόσκτηση των οποίων συντελεί στην κατάκτηση Θεωρίας του ΝΟΥ (Baron-Cohen, Tager-Flusberg & Cohen, 2000)
- τα γνωστικά ελλείμματα που παρατηρούνται στον αυτισμό οφείλονται σε ελλείμματα σε ικανότητες, που προηγούνται της ανάπτυξης της Θεωρίας του ΝΟΥ (Baron-Cohen, 1987, 1989; Charman et al., 1997):

Καίριες Δεξιότητες για τον Αυτισμό

Δεξιότητες που σχετίζονται με τη θεωρία του
νου

Κατανόηση και ανταπόκριση στα κοινωνικά
δρώμενα

Κάλυψη κοινωνικο-
συναισθηματικών αναγκών

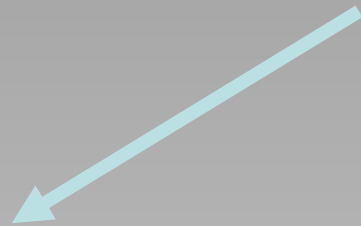
Προβληματισμοί & ερευνητικά ερωτήματα

- Α. πρόδρομα ενδεικτικά στοιχεία, που οδηγούν σε περιορισμένη «ανάγνωση» των γνωστικών και μεταγνωστικών λειτουργιών
- Β. ποια η εξελικτική πορεία που ακολουθεί η ανάπτυξη της θεωρίας του νου

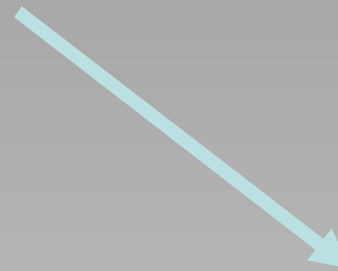
Προβληματισμοί & ερευνητικά ερωτήματα

- Γ. ποια ελλείμματα σχετίζονται με την επιβράδυνση στην ανάπτυξη της θεωρίας του νου
- Δ. ποια η συσχέτιση γνωστικής και συναισθηματικής ανάπτυξης

Δεξιότητες θεωρίας του νου ως καίριες για τη θεραπεία παιδιών με αυτισμό

*Κοινωνικο-
συναισθηματική
Ανάπτυξη*

*Γνωστική
Ανάπτυξη*

Γνωστική Ανάπτυξη

Visual Perspective-taking abilities

1ο επίπεδο (2 ετών): Η ικανότητα του παιδιού να διαπιστώσει τι βρίσκεται στο οπτικό πεδίο ενός άλλου ατόμου

π.χ. μπορεί να κρύψει ή να εμφανίσει αντικείμενα, κατά παραγγελία

3 ετών: Να συμπεράνει τι βρίσκεται στο οπτικό πεδίο ενός άλλου ατόμου – σε σκίτσο

Γνωστική Ανάπτυξη

2ο επίπεδο (3-4 ετών): Η ικανότητα του παιδιού να εξαγάγει συμπεράσματα για το πώς βλέπει ένα αντικείμενο κάποιο άλλο άτομο

π.χ. αν βλέπει μια φωτογραφία ίσια ή ανάποδα

**Κατανόηση του κανόνα: «για να γνωρίζει κάποιος κάτι πρέπει να έχει συλλέξει τις κατάλληλες πληροφορίες»

Επιθυμίες και Συναισθήματα

2 ετών: έντονα βιώματα ματαίωσης, λόγω της συνειδητοποίησης, εκ μέρους του παιδιού, ότι οι επιθυμίες του διαφοροποιούνται από αυτές των γονιών του

3 ετών: κατανόηση συναισθημάτων – ικανότητα να εκτιμήσουν / να προβλέψουν ποια συναισθήματα εγείρει μια συγκεκριμένη κατάσταση

Επιθυμίες και Συναισθήματα

4 ετών: ικανότητα να συνυπολογίζουν την επιθυμία και την πεποίθηση, για να προβλέψουν πώς θα νοιώσει κάποιος

π.χ. αν ο Γιάννης θέλει ένα παιχνίδι, αλλά πιστεύει ότι το δώρο που του έφεραν είναι βιβλίο, έτσι μπορεί να βιώσει ματαίωση.

******Μετάθεση από την επεξεργασία της επιθυμίας στην επεξεργασία σύνθεσης της πεποίθησης/ γνώσης & της επιθυμίας

Παιχνίδι

1. Αισθησιοκινητικό / διερευνητικό παιχνίδι (από τη γέννηση – το 2ο έτος)

- Το βρέφος επεξεργάζεται όλα τα παιχνίδια κατά συναφή τρόπο και ανεξάρτητα από τα λειτουργικά τους χαρακτηριστικά
- μιμητικό παιχνίδι
- λειτουργικό παιχνίδι (9ο – 12ο μήνα διαφοροποίηση αντικειμένων ανάλογα με τη χρήση του
- 10-18 μηνών: κατανόηση της διαφοράς μεταξύ πραγματικής και συμβολικής χρήσης των αντικειμένων στο παιχνίδι

Παιχνίδι

2. Συμβολικό Παιχνίδι (pretend or representational play) (2-6 ετών)

- προοδευτικά πιο σύνθετο και δημιουργικό παιχνίδι.
- μη-συμβατική χρήση αντικειμένων
- προσποίηση
- δραματοποίηση
- ομαδικά παιχνίδια
- παιχνίδια στρατηγικής

Θεωρία του Νου

Ανάγνωση του νου (mind-reading): Η ικανότητα να αποδίδουμε νοητικές καταστάσεις σε άλλους, οι οποίες:

- α) ερμηνεύουν τη συμπεριφορά τους & ταυτόχρονα μας βοηθούν να προβλέψουμε τη μελλοντική τους συμπεριφορά
- β) μας βοηθούν να κατανοήσουμε την επικοινωνία

Η θεωρία του νου αναφέρεται:

- στη δυνατότητα του ατόμου να συνάγει συμπεράσματα για τις νοητικές διεργασίες, τόσο τις δικές του όσο και των άλλων
- Να χρησιμοποιεί τα συμπεράσματά του, για να ερμηνεύσει, να κατανοήσει και να προβλέψει τη δική του συμπεριφορά, καθώς και τη συμπεριφορά των άλλων

Βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη θεωρίας του νου

- ο διαχωρισμός μεταξύ των νοητικών διεργασιών και της πραγματικότητας

«είναι τα βλέφαρά μου διάφανες αυλαίες

Όταν τανοίγω βλέπω εμπρός μου ό,τι κι αν τύχει

Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου ό,τι ποθώ

A. Εμπειρικός «Τα πουλιά του Προύθου»

- η ικανότητα να «διαβάζουμε» τη σκέψη του άλλου
- η αναγνώριση εσφαλμένων αντιλήψεων
- η αντίληψη κανόνων, όπως, «για να γνωρίζει κάποιος κάτι πρέπει να το έχει δει»
- η διαφοροποίηση μεταξύ ορθών και εσφαλμένων αντιλήψεων

Wellman, Cross, & Watson, 2001

Θεωρία του Νου

Συνεπάγεται:

- Την κατανόηση αστείων / χιούμορ
- Ενσυναίσθηση
- Αντίληψη προσποίησης

Εξελικτική Πορεία της Θεωρίας του Νου

Η ικανότητα του παιδιού να σχηματίζει νοητικές αναπαραστάσεις και να διαχωρίζει τις αντιλήψεις του από αυτές των άλλων αξιολογείται με δοκιμασίες:

εσφαλμένης πεποίθησης 1^{ου} επιπέδου (first order false belief tasks)

εσφαλμένης πεποίθησης 2^{ου} επιπέδου (second order false belief tasks)

Δοκιμασίες εσφαλμένης πεποίθησης 1ου επιπέδου (4-5 ετών):

Αξιολογούν την ικανότητα του παιδιού να αναπαριστά τις πεποιθήσεις των άλλων για γεγονότα που συμβαίνουν

Π.χ. Sally-Ann ή Smarties tests: βασίζονται στην κατανόηση ότι η αλλαγή στη θέση ενός αντικειμένου, εν αγνοία του ατόμου που θα κληθεί να το βρει, οδηγεί σε λανθασμένη πεποίθηση για το πού βρίσκεται αυτό το αντικείμενο

Εξελικτική Πορεία της Θεωρίας του Νου

Sally-Ann test

- Μια κούκλα τοποθετεί τη μπάλα της σ' ένα καλάθι το οποίο σκεπάζει
- Κατά την απουσία της, κάποιος μετακινεί τη μπάλα από το καλάθι σ' ένα κουτί και το σκεπάζει επίσης.
- Επιστρέφοντας η κούκλα, μη μπορώντας να δει πού βρίσκεται η μπάλα, έχει την εσφαλμένη πεποίθηση ότι βρίσκεται ακόμη στο καλάθι.

Ερωτήσεις: «Πού πιστεύει ότι βρίσκεται η μπάλα;»

«Πού θα κοιτάξει για να βρει τη μπάλα;»

Η δεύτερη ερώτηση απαιτεί ένα υψηλότερο επίπεδο εξαγωγής συμπεράσματος

Ζητούμενο: Μπορεί το παιδί να κατανοήσει την εσφαλμένη πεποίθηση της κούκλας;

Εξελικτική Πορεία της Θεωρίας του Νου

**Δοκιμασίες εσφαλμένης πεποίθησης 2ου επιπέδου
(6+ετών):**

Αξιολογούν την ικανότητα του παιδιού να αναπαριστά τις ψευδείς πεποιθήσεις ενός ατόμου για κάτι που σκέφτεται κάποιος άλλος για τα γεγονότα που συμβαίνουν

Π.χ. Κατανόηση της ειρωνείας

Εξελικτική Πορεία της Θεωρίας του Νου

Παράδειγμα:

- Η μητέρα μαγειρεύει το αγαπημένο φαγητό της Άννας
- Η Άννα το αγνοεί
- Μητέρα: «Ωραία λοιπόν, αυτό θα πει ευγένεια!»

Ερωτήσεις: «Είναι αληθινό αυτό που λέει η μητέρα της Άννας;» «Γιατί η μητέρα της Άννας το λέει αυτό;»

Αυτισμός: Ελλείμματα στη Θεωρία του Νου

Πρόδρομα στοιχεία στα οποία υπολείπονται:

- Μίμηση
- Από κοινού παρατήρηση
- Λειτουργικό & Συμβολικό παιχνίδι
- Ενσυναίσθηση

Αυτισμός: Ελλείμματα στη Θεωρία του Νου

Νοητική Τύφλωση:

έλλειψη ικανότητας επεξεργασίας των νοητικών καταστάσεων του εαυτού και του άλλου, που οδηγεί (Peterson & Siegal, 2000):

- Σε ελλείμματα στην κατανόηση των συναισθημάτων και της σκέψης του άλλου
- Καθιστά το άτομο ιδιαίτερα ευάλωτο στη δολιότητα, στην εξαπάτηση ή και την υστεροβουλία των άλλων

Θεωρία του Νου & Συναισθηματική Ανάπτυξη

Προκειμένου για την κατανόηση και πρόβλεψη της συμπεριφοράς απαιτείται (Wellman et al., 2001):

- α) Μετάθεση από τον κόσμο των παραστάσεων στον κόσμο των αναπαραστάσεων
- β) Μετάθεση από την επεξεργασία της επιθυμίας στην επεξεργασία σύνθεσης πεποίθησης/ γνώσης & επιθυμίας

Ελλειμματική Ανάπτυξη Θεωρίας του Νου

Προβλήματα επικοινωνίας και
Συμπεριφοράς

Θεωρητικές Ερμηνείες

Οι θεωρητικές ερμηνείες συσχέτισης γνωστικής & συναισθηματικής ανάπτυξης προτάσσουν είτε τις γνωστικές είτε τις κοινωνικο-συναισθηματικές διεργασίες ως πιο πρώιμες και προεξάρχουσας σημασίας για την ανάπτυξη του ανθρώπου συνολικά

Συμπεράσματα

- το παιδί, γενικότερα, ή το παιδί με αυτισμό, ειδικότερα, αναπτύσσεται ως **ενιαίο και ανοιχτό σύστημα**, του οποίου οι συγκινήσεις και οι γνωστικές διεργασίες επηρεάζονται αμφίδρομα
- για μια ουσιαστική κάλυψη των αναγκών του παιδιού με αυτισμό, θα πρέπει να εξετάσουμε ενδελεχώς τη διαδραστική σχέση συναισθήματος και νόησης

Χωρίς όμως να ξεχνάμε,

By whom, and by what means, was this designed?
The whispered incantation which allows
Free passage to the phantoms of the mind?

T.S. Elliot "To Walter de la mar"

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας

agena@ppp.uoa.gr